

УДК: 323(497.1)“1967/1972“
Примљено: 8. јула 2010.
Прихваћено: 30. августа 2010.
Прегледни рад

Српска политичка мисао
број 3/2010.
год. 17. vol. 29.
стр. 333-352.

Милојица Шutowић

Филозофски факултет, Косовска Митровица

ДОГМАТСКА ОДГОВОРНОСТ: ОБРАЧУН СА ХРВАТСКИМ „МАСПОКОМ” И ПОНИШТЕЊЕ СРПСКЕ ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈЕ

*„Данашњи Ахили, осим од пете,
зазиру од много чега још...”*

Е. Сиоран

Сажетак

У овом раду се анализира појава и ток масовног националистичког покрета Хрвата и поништење српске либерализације крајем 60-их и почетком 70-их година 20. века у бившој Југославији, као израз догматске одговорности нивелације хрватско-српских односа за опстанак заједничке државе. Симетрија обрачуна са хрватским национализмом и српским либерализмом, ради „успостављања реда” у Југославији, касније ће послужити као крунски аргумент за нове нереде.

Кључне речи: Југославија, хрватски национализам, српски либерализам, симетрија, догматска одговорност.

Збивања у Хрватској представљала су само беоцуг у ланцу догађања која су припремала и утирала пут схватања југословенске заједнице као збира нација које чине основу суверенитета, обнављајући романтичан сан о етничкој нацији-држави, окретањем ка „националној независности”, главном идеолошком оквиру концептуализације друштвених промена, усмерених на промене државне структуре, као израз права народа да самостално одлучује о природи политичких и културних облика својих аутономних заједница давањем приоритета националном самоодређењу, наглашава-

њем разлика између конститутивних народа Југославије, умањивањем и онако слабо укорених елемената „југословенства”.¹⁾

У практичном политичком животу, без двосмислених „шифри” ни политичких мимикрија, легализована је борба република и покрајина за своје свакодневне и дугорочне интересе, постављајући националне односе на ниво првог и готово јединог проблема у Југославији, што је осамостаљену моћ република и покрајина доводило у сукобе с готово наднационалном федерацијом, изазивајући кризу у функционисању односа међу републикама, што се рефлектовало на рад савезних институција, превладавањем лојалности многонационалној држави у корист етнонационалне заједнице, угрожавајући њено јединство и целину трагањем за „идентитетским решењем” и ширим слојевима.

„Јер ни у једном тренутку не смемо заборавити да су националистичко решење (Југославије – М. Ш.) усвојили не само многи интелектуалци у потрази за сопственим коренима него и многи други, којима је слично трагања за коренима, мада је могло имати и друга значења, постало исто тако надасве важно, и којима је слично решење, нација, било исто тако потребно и привлачно”.²⁾

Отуда обнова национализма у Хрватској, мора се разумети не као нешто ново и *sui generis*, већ као нова фаза целокупног процеса националне мобилизације који се одиграва у дубинама друштва, за које политичка промена не значи ништа, што потврђује дуго трајање националног циља – конституисање националне државе. Он је крајем 60-тих и почетком 70-тих година прошлог века поново доживео бујицу подршке, ослањајући се на већ постојећа преносна средства и идеале, обликоване пре 1936, и пре 1918. године. Тако да одредење „како ће Хрватска бити уређена – то нитко изнутра – то нитко неће одлучивати извана, то ће урадити комунисти и хрватски народ”,³⁾ звучи непознато само кратком памћењу или онима који хоће да забораве. Те је, стога, национални идентитет подразумевао самоизолацију, окретање идеалу нације – државе као

1) Ј. Б. Тито поводом полемике око уставног уређења земље на Ђердапској брани лета 1969, zaloжио се за снажну југословенску заједницу, уз поштовање свега онога „што обезбеђује свестран развој свих република” (...). А данас се, ето, почело гледати ко је Хрват, ко је Србин, ко је ово ко је оно. Томе треба да буде крај. Нико не угрожава ни Хрвата, ни Словенца, ни Србина, ни Босанца, ни Македонца, ни Црногорца, нити припадника било које народности у земљи. Сви ми желимо да се развијамо, али онако и онолико колико нам материјалне могућности дозвољавају (...). Када је реч о међунационалним односима, мислим заиста да је жалосно да се људи после толико година устежу да кажу да су Југословени. Цитирао М. Мишовић, *Тамна страна брионске истине*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998, стр. 198.

2) А. Д. Смит, *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998, стр. 155.

3) М. Трипало, *Борба*, 18. IV 1971.

највише вредности, водећи стању дезинтеграције и политичке дезоријентације федералне државе, упркос потребе за демократском трансформацијом друштва, што је било плодно тле за ескалацију искључивог национализма и манипулацију масама, иначе склоним завођењу.

При том постаје неизбежан расцеп између захтева за спољашњим ослобођењем од хегемонистичке и доминантне нације за коју се везује југословенски унитаризам као „вечно” стање ствари, и освајања унутрашње слободе обнављањем и буђењем сепаратистичких тенденција, ради чијег разрешења је предузета реконструкција система, осамостаљивања република и покрајина, уобличена уставним променама између 1968-1971. и великим кадровским сменама. Млађи људи који су долазили на власт, носили су са собом иновације слободнијим исказивањем раније скривених тенденција у друштву, према грађанској оријентацији, које су се сударале са центрима моћи, још увек у рукама вођа револуције, до чијег контраудара ће убрзо доћи.⁴⁾

Национално – либералну офанзиву предводило је партијско руководство Хрватске, почев од краја 1967. године. У више месечним расправама представници Хрватске инсистирали су на генералној ревизији економске политике Југославије, захтевима за анализом биланса федерације, монополног положаја централних извозних банака, смањењу издвајања из привреде, укидању централних фондова на нивоу федерације, осим фонда за помоћ неразвијенима, што је наилазило на супротстављање савезне владе и других република, па се у политичким разговорима појавила парола, да су односи у федерацији 5 : 1 на штету Хрватске. То је подстакло руководство Хрватске да своје захтеве обелодани југословенској јавности, како би задобило подршку своје властите јавности.⁵⁾ Хрватска је имала осећање да је преоптерећена обавезама и наметима према неразвијеним републикама, да служи као „крвава музара Југославије”, па се кључање нових идеја и испостављање

4) Вођи револуције и сами су се осетили несигурним, а тада је већ било опасно постојање паралелне ауторитарне и демократске струје у партији, чији расцеп би могао да угрози и саму власт. Стога је Тито настојао да ничим не угрози природу своје владавине. Тако је предлог Мике Трипала на седници ИБ ЦК СКЈ крајем септембра 1971. да се раздвоје функције ИБ ЦК СКЈ и Председништва, као и ограничења оперативне функције њихових чланова до 65. година, Тито је на цедуљци послату Кардељу, док је Трипало говорио, прокоментарисао: „Овај друг хоће све нас старе да пошаље у пензију”. Цедуљци Трипалу показао је касније сам Кардељ. М. Трипало, *Хрватско пролеће*, Глобус, Загреб, 1990, стр. 164.

5) То се догодило на јавном саветовању политичког актива Хрватске 28. и 29. маја 1968. с кога су материјали јавно објављени. Види: *Саветовање у Централном комитету Савеза комуниста Хрватске* 28. и 29. свибња 1968. године, Информативна служба ЦК СК Хрватске, Загреб, 1968.

нових захтева, којима су импулс давали Савка Дабчевић – Кучар и Мико Трипало, свело на „егзалтацију хрватске посебности и самосвојности”,⁶⁾ како би се „уклониле бирократске снаге” које коче друштвену и привредну реформу.

Притисак на федералну администрацију све је више растао изласком садржаја преговарања, размирица и сукоба из затворених кабинета путем средстава масовног информисања, узбуђењем јавности и блокада у доношењу федералних одлука. Његов циљ огледао се у радикалном пражњењу („централизације средстава”, „монопола отуђеног финансијског капитала у банкама, посебно савезним”) централне моћи, ради обрачуна са савезним центром као латентном „српском опасношћу” и успостављања хрватске државе „унутар федералне Југославије, у којој она може да обезбеди одбрану коју Хрватска нација никада није имала, и још увек је имала потребу за њом”.⁷⁾

Таква потреба испољавала се у опсесији националним питањем, кроз чију су се призму преламала сва друга реформска питања, непомирљивим ставом о чистим рачунима међу републикама, развијањем међунационалних односа на основу пуне равноправности, јачањем националне моћи, ослобађањем стваралачке иницијативе народа „федерирањем федерације”⁸⁾ пресецањем Гордијевог чвора централизма, који се веже за Београд, његову старомодност и ауторитарност, отпором према југословенској држави и њеној једнопартијској структури вештачких наднационалних веза. Стога се националност користи као извор симболичке репрезентације у служби политичке мобилизације и колективне акције са једним изразитим осећањем самосвести, самодисциплине, сталног напредовања друштвеног повезивања, изван државног, односно републичког повезивања, доводећи етнички код до изузетног положаја за који се веровало да је способан да обезбеди вођство у политичкој акцији, уживљавајући се у самоуправљачку фразеологију.

Све то испољавало се у „новој плими политичких таласа у Хрватској”,⁹⁾ који су у другим деловима земље окарактерисани као прелазак републичког врха с националних на националистичке позиције, па чак и сарадње с националистима због неодлучности хрватског руководства, тако да национализам у Хрватској расте, да

6) Ж. Жилијар, Фашизам који надире, Радио Б92, Београд, 1999, стр. 46.

7) G. Schöphlin, „Croatian Nationalism”, *Survey*, Vol. XIX, 1973, 1, str. 138, 142.

8) В. Бакарић, *Актуелни проблеми садашње етапе револуције*, Школска књига, Загреб, 1967, стр. 246.

9) И. Дружијанић, *Борба*, 15. II 1969.

националисти слободно делују (лудују), да у тој „националистичкој лудости има система”, да је он јаван и ничим се не прикрива.¹⁰⁾

Оваква мишљења, о владавини национализма у Хрватској, хрватски политички врх оценио је као „партијско-кулоарску” пропаганду коју „шири великосрпска чаршија” и делови савезне администрације, како би се променило руководство Хрватске и прилагодило ономе што се у чаршији и администрацији мисли.¹¹⁾

Међутим, политички врх Хрватске, збивања је посматрало као „повијесни преокрет” у држању хрватских комуниста, јер је службеном постала политика која је одувек имала своје заговорнике међу хрватским комунистима, али је дисциплински и силом гушена (С. Дапчевић). Она је своју потврду добила на X пленуму СК Хрватске, који је самостално обликовао платформу о даљем развоју Југославије и међунационалних односа, упозоривши да вишенационалној заједници прети опасност од сваког национализма, а поготово од унитаризма, иза кога се крију хегемонистичке тенденције највеће и „најзаслужније нације”.¹²⁾

Унитаризам као идеологија, али и као реална тенденција постоји и у хрватском друштву и могла би се „претворити у једну владу или бар у озбиљан политички покрет”, налазећи „један програм, нашли би савезнике у Југославији, нашли би их се изван Југославије (...) Наравно главни ослонац тога био би бирократски центра-

10) Види: М. Жанко „О национализму Матице Хрватске”, *Борба* од 17-21. XI 1969, као и чланке „О листу који није ни хрватски ни књижевни”, *Борба* од 14-20. II 1969. (реч је о *Хрватском књижевом листу*, Друштва књижевника Хрватске) у којима су оштро критикована збивања у Хрватској. М. Жанко је тада био подредседник Савезне скупштине.

11) В. Бакарић, *Друштвене класе, нација и социјализам*, Школска књига, Загреб, 1976, стр. 223. Крајња консеквенца овог „дезауисања јавности” јесте „акција усмерена против Тита”. Исто стр. 224. То потврђују и чланци Милоша Жанка. Ове оцене Бакарић је истакао на састанку политичког актива Хрватске 13. XII 1969. У предвечерје X седнице на позив из Хрватске у Загреб су боравили М. Никезић и Ј. Перовић. Хрватски представници Бакарић, Трипало, Дапчевић, настојали су их придобити за обрачун с Жанком. Либерали се нису јавно изјашњавали о Жанку, мада су интимно били на његовој страни. Кад су обавештени да ће његов случај бити отворен, изразили су резерву. Онда је Савка Дапчевић предложила Ј. Перовић да заједно оду код Тита, како би се у обрачуну с Жанком придобила српска страна. Латинка је то одбила образложењем „да одлазак код Тита може деловати као заједнички договор” уочи припреме пленума. Оваквим наступом, либерали су учврстили мишљење да су Жанкови чланци изашли из „српске кухиње”, чак се помињало, да иза Жанка стоје Мијалко Тодоровић и Милентије Поповић, С. Ђукић, *Стом српских либерала*, Филип Вишњић, Београд, 1990, стр. 36-37.

12) X седница ЦК СК Хрватске одржана је од 14-17. јануара 1970. у Загребу, на којој је изражена политичка платформа деловања у наредном периоду, а да претходно о том нису заузели становиште највиши форум у СКЈ, што је било у духу федерализације партије утврђен на IX конгресу СКЈ 1969. где су уведени принципи паритета да у састав Председништва ЦК СКЈ улази једнак број чланова из сваке републике и одговарајући број из покрајина. Види: *Девети конгрес СКЈ*, Комунист, Београд, 1969.

лизам и коминформизам”. Таква влада или један покрет могли би егзистирати „извјесно вријеме”, али прва озбиљна криза „светска или унутрашња која би уздрмала изнутра или извана Југославију, учинила би да се понови она 1941., да пропадне Југославија, али овај да то не буде брука само за идеју братства међу народима него да то буде комплетна брука за социјализам. То је перспектива овог тренда који је мислим – још егзистентан”.¹³⁾

Постојање национализма у Хрватској је негирано јер „национализам као крајња тенденција у СК Хрватске није никад постојао” (В. Бакарић), а захтеви руководства добили су масовну подршку, чак већу у народу него у Савезу комуниста, из чега је настао и масовни покрет, „маспок” или „хрватско прољеће”, (по узору на „прашко прољеће”) како је овај покрет називан.

Он је изазивао велико узбуђење и страشان шок у Југославији. Националистичке снаге, су чак и на IV конференцији Савеза Комуниста Хрватске иступале са тезама о „националној државности као еманципацији националног духа, о чистој и недјеливој националној суверености, о континуитету хрватске државности, о свенационалној мисији Хрвата и о хегемонији нација, о томе како је Хрватска израбљивана”. Уз то у живим уставним дискусијама националисти предлажу уставне текстове, траже „недељив суверенитет, представништво у Организацији уједињених нација, распуштање Сабора СР Хрватске”,¹⁴⁾ формирање Хрватске војске. Ова питања се посматрају као питања националне еманципације у политичком смислу, чија је бит да се сламањем централизма и унитаризма „југословенска заједница преуреди као заједница суверених националних држава”.¹⁵⁾

Тако под паролом народне суверености и под покровитељством разних врста интелигенција масе постају историјски субјект

13) В. Бакарић, Друштвене класе, нација..., нав. дело, стр. 232, 233. Види опширније: *Десета сједница ЦК СК Хрватске* (уредили: М. Балетић, З. Жидовац, Загреб, 1970). „Тито је био упознат са цијелом акцијом и одобравао ју је... „курс ЦК Хрватске који је и курс ЦК СКЈ” (Тито)... осудио је и оне снаге које стоје иза Жанка”. М. Трипало, нав. дело, стр. 112.

14) Извештај за VII конгрес СК Хрватске, у: П. Морача, Д. Биланчић, С. Стојановић, *Историја Савеза комуниста Југославије*, Рад, Београд, 1977, стр. 320. „Низало се са „случајевима” Подравска Слатина, Нова Градишка, Беље, Задар, Вргинмост, Карин и сл.” М. Трипало, нав. дело, стр. 165. Трипало говори да су се наведени захтеви чули на неколико скупова који су организовали студенти и квалификује их као „националистичке испаше”. Исто.

15) Д. Будиша, *Хрватски тједник*, бр. 3/1971. И Срби у Хрватској су истицали скупу цену унитаризма. „Ако се може говорити о томе ко је најскупље платио унитаризам, ко је највише платио хегемонизам, ко је највише платио разграчувања у прошлости (између Срба И Хрвата – М. Ш.) – то су платили Срби у Хрватској...” Никола Секулић, – Бунко, *Просвјета*, Загреб, посебно издање, април 1971, стр. 13.

у чијој се култури тражи индивидуалност, јединственост преношењем симбола, митова и сећања етничких вредности и социјализације нових генерација на тим традицијама, која је постала околница политичке нације и мобилисане заједнице, у којој хрватски комунисти добијају могућност да буду „масовни” и да припадају националној средини, мада раније нису били тако утицајни, пошто је опозиција комунизму била дотле „и дубока и стабилна, али не екстремна”.¹⁶⁾ Испољавала се не само у либерализму, већ пре свега у национализму, упињући се да не одступи од своје народне етничке културе и граница. Део тог феномена је и масовни покрет који је продро у све поре живота, науке, културе, универзитета, стручних и професионалних организација, доприносећи стварању антагонизама или продубљивању већ постојећих супарништава у национално мешовитим срединама.

Центар окупљања националиста и усмјеравања њихових активности, подржавајући реформу федерације постала је *Матица хрватска*, која је преко својих часописа и огранака подстицала националистичка расположења, пребројавања по националној основи, приказујући Југославију као „тамницу Хрватске”, „прогонитеља” хрватског језика („покушај унијаћења Хрватског књижевног језика”)¹⁷⁾, „пљачкаша” хрватске привреде, тражећи у осамостаљеној хрватској држави „класни мир”, оптужујући комунисте за „издају националних интереса”, и исказујући поверење само „прогресивном језгру” хрватских комуниста, који су показали способност деловања у правцу „националног ослобођења” и хрватског „препорода”, јер је својом платформом о масовном покрету у суштини прихватило националистичка стремљења.¹⁸⁾

16) Д. Тошић, „Хрватски масовни покрет”, *Наша реч*, мај 1972, Лондон, у: *Стварност против заблуда*, Нова 122, Београд, 1997, стр. 81.

17) У Хрватској дошло је до формалног отказивања Новосадског договора о јединству српско-хрватског језика. Прво је то објавила Матица Хрватска, којој су се придружили Хрватско историјско друштво, Друштво књижевника Хрватске, Институт за језик ЈАЗУ, уз образложење да се правописна норма новосадског договора никад није одомаћила у Хрватској због отпора саме природе хрватског језика, угрожавајући начело језичке равноправности. Стога је покренута израда Хрватског правописа, утврђивањем општих и посебних начела која је одобрила језичка и правописна комисија Матице Хрватске коме су се придружили Институт за језик ЈАЗУ, Друштво књижевника Хрватске, Комисија за уџбенике Завода за основно образовање. Правопис је штампан у 40.000 примерака и појавио се 15. септембра 1971. Јер је језик основица духовне надградње и еманација бића а не „трговачки артикл намијењен слободном тржишту на којем сватко мешетари како хоће. И Хрвати и Срби и Црногорци и Муслимани разумију се јако добро и без тих неприродних симбиоза и онда ако сваки у језику чува своје националне посебности” (проф. Др Б. Перица, цит. Д. Товић „Што хоће нови хрватски правопис”), *ВЈС* (Вјесник у сриједу), Загреб, I. IX 1971, стр. 25.

18) Ј. Плетерски и др., *Историја Савеза комуниста Југославије*, Комунист, Народна књига, Рад, Београд, 1985, стр. 453. Матица Хрватска развила је изузетну активност, не само у

Хрватски национализам изазивао је реакције Срба у Хрватској и обрнуто. Зато се у расправама о променама устава Хрватске постављало питање положаја Срба у Хрватској, затим језика, ћирилице, неразвијених области, школских наставних планова, српске заставе, јединства српског народа у оквиру заједнице Југославије. Расправе су се одвијале у оквиру СКД „Просвјета”, њених одбора и истоименог гласила. Истицано је да је Хрватска и српска домовина, да је то истовремено „држава Срба у Хрватској”, да Срби у Хрватској нису „никакви уљези ни мањина, него народ”, у „оквиру СФРЈ”, као и „унутар СР Хрватске”. Говорено је „да се Србима „признаје културна аутономија – а ми се не боримо само за то”. Срби се не осећају „као неравноправни”, али захтевају „конкретне политичке гаранције”, у виду извесних „одређених институција и механизма записаних у Уставу, па и даље у законима као што сваки народ то има у СФРЈ. То имају и народи и народности, то треба и ми (Срби у Хрватској – М. Ш.). Јер народности где су у већини због своје специфичне националне структуре имају аутономију, аутономне покрајине. Народи имају своје републике. А ми смо остали негде ни на небу ни на земљи”. Зато Срби у Хрватској требају осигурати „институцију и политички механизам за своје потпуно аутономно одлучивање о властитим интересима, а кад се ради о заједничким интересима – онда ћемо заједнички одлучивати”. И оно што „интересује Србе у Хрватској, то треба Српски народ – као сваки други суверени народ – да сам одлучује”. Отуда се захтева да Срби у Хрватској не носе назив једног културног друштва, већ да се обнови српска организација – *Заједница Срба у Хрватској*, која ће „чувати јединство српског народа у политичком и културном животу као залогом опстанка и напретка”.¹⁹⁾

Хрватској и иностранству (Аустралија, САД, Француска) него је кренула и према Босни и Херцеговини, развијајући такође везе с *црногорским сепаратистима* у рушењу Његошеве капеле и зидању Маузолеја. Д. Тошић, нав. дело, стр. 84. Уз остало упозоравала је на покушаје „повијесног” цепања хрватске етничке целине, од Млетачке републике која је настојала да створи „далматинску” народност ради однарођавања Хрвата, што је баштинила Аустрија „постичући аутономаштво”, које је у Далмацији увек било средство туђе превласти: „проталијанско, проаустријско, односно великосрпско”. Слично је са Истром. А „копнена Хрватска” била је жртвом Аустрије и Мађарске, где је од „Сиња и Грачаца до Земуна” формирана „Војна крајина”, умјетно стварала појам „Крајишника” све до потпуног враћања крајине под Хрватску управу 1882... Мађарска је политичким махинацијама испословала формирање и издвајање „Угарског приморја” од Ријеке до Новог Винодолског”... Стога је Матица Хрватска поводом упутства Савезног завода за статистику за попис 1971. у ком се говори о исказивању регионалне припадности у рубрици „национално наопредијељен” видела покушај „цмјепања Хрватске етничке цјелине”, протестујући и тражећи одлагање пописа док се не изврше промене у политичком систему. Види: Изјава за јавност 30. сижчња, Матица Хрватска „Запаљива пописница”, ВУС, 10. II 1971, стр. 7.

19) М. Косовић (Задар), *Просвјета* (посебно издање) април 1971, стр. 11. Подсејало се и на Конгрес Срба у Загребу, одржан 30. IX 1945.

Сличне идеје у уставној дискусији изношене су и у Сабору Хрватске која по броју становника односно по „заступљености народа и народности, представља федерацију у малом”. Из тих разлога морао би се „искључити принцип мајоризације, а осигурати принцип пуне равноправности, гдје су народи и народности витално заинтересовани за цјелокупни економски, културни, политички и привредни развитак”. То не може до краја „осигурати примјену принципа равноправности народа и народности”, већ би било „свр-сисходније Одбор заменити с Вијећем народа и народности”.²⁰⁾

У таквим околностима, на подлози старих страхова и мржњи, чијим се својством стварају услови и унапређују сентименти за умножавање и обнову национализма, распламсавају се покрети за националну аутономију и раздвајање, које су екстремне струје знатно користиле, нарочито хрватска емиграција. Испољавало се отворено непријатељство против Срба у Хрватској, које се преносило на Србију и Федерацију, уз повику на унитаризам, притиске, хвалисања, лицемерје, манипулације, лажи, агресивност и безобзирност, демонстрације, штрајкове, паљење београдске штампе, аутомобила са београдским регистрацијама, претњи и напада на војна лица и њихове породице, национална пребројавања. Таква политичка клима, изазивала је на подручјима са српским становништвом историјски страх од усташтва, (јер грозоте нису биле забрављене),²¹⁾ и „подсећала на доба минхенских пивница”.²²⁾

С друге стране код српског становништва, посебно сеоског у Хрватској, ширена је пропаганда и уверење да су „руководиоци Хрватске припремали покољ или исељавање српског становништва, да су наводно пронађени спискови за ликвидацију и сл.” Зашто су у Хрватској оптуживани „појединци, тзв. емисари, међу којима и један дио судионика НОБ-а који живе у Београду и Загребу, долазе на терен, шире дезинформације и предимензионишу

20) Р. Булат, Одговор на натпис „СР Хрватска као федерације”, *BVC*, 15. IX 1971, стр. 10. ВУС. 11. VIII 1971. објавио је чланак „СР Хрватска као федерација”. Овај предлог о формирању Већа народа у Хрватској, уместо одбора за Међунационалне односе који би се састојао од једнаког броја Хрвата и Срба и одговарајућег броја народности, за који Булат (ген. Потпуковник и члан друштва „Просвјета”) тврди да има „карактер упозорења и да не износи никакве чврсте предлоге” схваћен је у Хрватској као захтев за „федерализацију републике” и формирање „српске аутономне области у Хрватској”, па је формирана партијска комисија да испита „случај Булат” и на XXII седници ЦК СК Хрватске предложила да се Булат искључи из ЦК, чему се успротивио М. Трипало („против таквог стаљинистичког сузбијања другачијих мишљења”) и тражио да се поступак обустави што је и учињено – М. Трипало, нав. дело, стр. 168.

21) М. Врхунец, „Шест година код Тита” (21): Ко је Хрват а ко Србин, *Данас*, 7. II 2001, стр. 17.

22) А. Исаковић, *Књижевне новине*, 16. X 1971.

националистичке ексцесе, а све са циљем да јавности докажу да се земља налази пред братоубилачким ратом. И то баш у крајевима где су у време II светског рата, страшни догађаји и покољи оставили трагичне последице. Крајњи циљ такве акције био је онемогућавање промјена у друштвено економским односима и односима у федерацији”.²³⁾ При том се и упозоравало да су шовинизам, клерикализам и десна оријентација „били увијек катастрофални за Хрвате и за Хрватску, као што је за Србе у Хрватској било катастрофално стално управљање погледа на Исток – мислим на Србију. То се у историји доказало више пута”.²⁴⁾

Тако су се Југославији наметали интереси њених народа и њихових националних програма, интереси личне власти, трошећи идеју о заједници народа на овим просторима бујањем национализма, вишка националне нетрпељивости и националних сукоба, а историјска нетрпељивост Хрвата и Срба увек је угрожавала Југославију међусобним удаљавањем и самоидентификацијом до неразумљивости, гротескних империјалних претензија у име државно правног национализма. Масовни покрет у Хрватској са својом сепаратистичком тенденцијом, која је била у средишту националистичких збивања Југославије, продубљивао је ове претензије, растачући државну заједницу на суверене феуде, доводећи у питање интеграцију Југославије, до кога је стало српском националном интересу. То је неизбежно отварало питање могућности саме федерације и њеног опстанка, која све више зависи од воље и политичке маште њеног харизматског вође, као пресудног чиниоца интеграције, свесног да „Југославију може да уништи само шовинистички национализам и сепаратизам република и косовских Албанаца, а не спољни непријатељ”.²⁵⁾ Стога су обрти постали редовне проце-

23) М. Трипало, нав. дело, стр. 240, 162.

24) М. Трипало, *Политика*, 14. IV 1971.

25) М. Врхунец, нав. дело (20): „Национализам и разне кухиње”, *Данас*, 6. II 2001, стр. 17. Тито је и раније показивао ко у земљи има главну реч, што је дошло до изражаја приликом смене И. Гошњака јер није трпио да му се неко меша у послове армије. Па је одлуку Извршног одбора о именовану генерала Орешчанина и Рукавине на челне функције армије (1967.) преиначио и довео мало познате али блиске Гошњаку, Николу Љубичића и Милоша Шумоњу, што је изазвало незадовољство у северним републикама, нарочито Словеније, где је утицај Гошњаковог старог противника Кардеља био највећи. М. Рибичић је затражио хитан састанак с М. Трипалом на Оточцу на Крку. Из разговора Трипало је схватио да се „Рибичић боји да би Тито уз помоћ армије могао да изврши државни удар што би прекинуло демократизацију у земљи” (Демократизација је била изједначена с децентрализацијом, јачањем самосталности република и покрајина). Трипало сведочи да је Тито благо разјаснио да је морао довести „једну помирљивију екипу и струју која неће дозволити међусобни обрачун присталица Гошњака с једне, те Рукавине и Орешчанина с друге стране”. М. Трипало, нав. дело, стр. 100. То указује да ни армија није била тако монолитна и имуна на друштвене актуелне процесе и промене.

дуре удаљавања од здраве памети, срачунати са заборавношћу ма са према периодима њихове политичке незрелости, која поспешује синдром ауторитарности, владавине помоћу народа. Сам Тито је пружао пуну подршку основном курсу хрватског руководства (а они су били уверени да ће га задржати на својој страни и моћи да искористе његов ауторитет за своје циљеве) све до XVII седнице Председништва СКЈ на Брионима (28-30. април 1971.) када је јавност очекивала да ће масовни покрет добити по прстима. У исто време критиковао је пре свега српско руководство: „због отпора уставним променама и новим решењима у привредном систему”.²⁶⁾ Касније поред снажних притисака из других република, уз све видљивији расцеп у Хрватском руководству Тито је критиковао стање у Хрватској, која је „постала кључни проблем у земљи у погледу дивљања национализма. Тога има у свим републикама, а сада је најгоре код вас... Код вас однос између Срба и Хрвата није добар. У неким селима Срби због узнемирености држе страже и наоружавају се. Проушташки и прочетнички елементи сада машу разним пријетњама. Хоћемо ли опет имати 1941. годину. То би била катастрофа. Јесте ли свесни тога да ће одмах бити присутну други, ако буде немир? А ја ћу прије нашем армијом правити ред него допустити да то раде други...”²⁷⁾ Међутим, након тога, Тито је одступио од своје оцене сматрајући да се међунационални конфликт у Хрватској предимензионира, неистинито приказује и надувава. „Ја сам овога пута видио да су заиста апсурдне којекакве приче о Хр-

26) М. Трипало, нав. дело, стр. 159. После брионског састанка Тито је Савки Дабчевић понудио да буде председник Савезне владе, што је она одбила. У ужи избор ушли су К. Глигоров, Џ. Биједић, и М. Трипало. Против Глигорове отворено су иступиле неке републике а с Трипалом ионако нису биле одушевљене, па је председник СИБ постао Џ. Биједић. Избор је олакшан јер је требало бирати председника који ће бити послушан а неће правити проблеме. Црвенковски (Крсте) је томе нехотично допринео кад је због одбијања Глигорове, револтирано изјавио да је сада потпуно јасно да у овој земљи председник може бити или Србин или Хрват. Исто. Стр. 190.

27) Титово излагање у вили „Загорје” 4. VII 1971. на седници Извршног бироа ЦК СК Хрватске, о коме је јавност обавештена тек након пада хрватског руководства. Види: *BVC* 10. V 1972. Према Трипаловом сведочењу то није оригиналан текст већ су га касније срочили на основу својих забиљежака. М. Планинци, Д. Бјелајац и Јелица Радојчевић (противници Трипала и Дабчевићке), јер су се многи Титу супротставили, а да је он попустљиво рекао: „Другови, ја сам јако уморан. Са вама сам говорио ко са својима. Ја ћу размислити о ономе што сте ви мени рекли, а ви размислите о ономе што сам ја вама рекао”. М. Трипало, нав. дело, стр. 161. У вези Титовог помињања завођења реда из вана С. Ђукић говори о „мистериозном” позиву из Москве Брежњева Титу за време брионског пленума крајем априла 1971. где је разговарано о стању у Југославији, мада аутор каже да овај догађај није ушао у званични записник. С. Ђукић, нав. дело, стр. 71. Међутим, Б. Мамула наводи да је Митја Рибичић, председник СИБ за време посете СССР-у (јун 1970.) упозорен од највиших совјетских руководилаца да неће остати мирни, ако социјализам у Југославији буде угрожен. Види: Б. Мамула, *Случај Југославија*, ЦИД, Подгорица, 2000, стр. 16.

ватској – о томе да ту нема јединства да ту постоји и цвате велики шовинизам итд. То није тачно”²⁸⁾

На другој страни у духу комунистичке идеологије „да кадрови решавају све”, противници национализма у Хрватској сматрали су да се проблем може решити сменом протагониста „хрватског пролећа”, занемарујући тенденције дугог трајања, на шта је указао и сам Мико Трипало, један од најпопуларнијих лидера хрватског буђења. „Да би се то постигло, требало би промијенити тисуће руководилаца у Хрватској, значило би промијенити расположење и мишљење големе већине чланова СК, радничке класе и народа. Требало би промијенити народ и радничку класу, а то је немогуће”²⁹⁾ Јер се веровало да ако се не остваре концепције за које се залаже „цијела Хрватска и њено руководство, онда ће се хрватски народ тотално разочарати у комунистичку и југословенску идеју”³⁰⁾ која је увек била у сенци хрватске идеје и није никада ухватила дубљег корена код хрватских маса.

Све је кулминирало студентским штрајком на Загребачком универзитету под геслом „девизе оном ко их ствара” (препустили републикама). Он је пред југословенском јавношћу требало да покаже снагу масовног покрета и плебисцитарну подршку које хрватско руководство ужива код омладине и националног покрета, „покрета маса који у себе све окупља” (...) („разни лумпен–пролетери, контрареволуционарни елементи, разни националисти, шовинисти, и ђаво би га знао ко све не и шта би се с тим хтјело постићи” (Тито).³¹⁾ Он је догађаје у Загребу осуђивао и рекао: „Тако су

28) *Борба*, 16. IX 1971. Ову оцену Тито је дао на свечаности у хотелу Еспланади, приликом посете Хрватској, где му је уприличен величанствен дочек, где је боравио. Приликом доласка на загребачке аеродром поред почасне јединице армије уз химну „Хеј Словени”, дочекала га је и хрватска „Лијепа наша”, што је Тита изненадило. Свуда су биле овације и раздраганост.

29) М. Трипало, нав. дело, стр. 190. Овом Трипаловом упозорењу изговореном на прослави Дана Републике 29. XI 1971. у Великој Луци, време је дало за право.

30) И. Вркић, Председник Социјалистичке омладине Хрватске на IV конференцији ЦК Хрватске одржане у јулу 1971. Цит. М. Трипало, исто, стр. 191. Таква одређења потврђивале су национално „побуђене” масе. Тако је митингу у Загребу 7. V 1971. на Тргу Републике, где је говорила Савка Дабчевић умирујуће пред више од 200.000 људи маса певала „Једна грана Зрински Франкопана, друга грана Јелачића бана, трећа грана Радића Стјепана, а четврта још недопјевана”. Наведено према С. Ђукић, нав. дело, стр. 72.

31) Тито, Шовинизам и национализам су база класног непријатеља (Уводно излагање на Двдесет првој седници Предсједништва СКЈ, Карађорђево, 1. децембра 1971. у: Ј. Б. Тито, *Југословенска револуција и социјализам*, Други сvezак, Глобус, Загреб, 1982, стр. 205-206. Студентски штрајк трајао је од 23. новембра до 3. децембра.

почели национал-социјалисти. Југославију неће разбити. Наступићу против њих...³²⁾

После тога, логиком комунистичког покрета, уз Титов ауторитет уследио је расплет кризе у Карађорђеву, пре кога су хрватски руководиоци (Трипало, Дапчевић, Пиркер) одлучили да неће „ни по коју цијену дозволити да се социјалистички покрет маса у Хрватској гуши нашим рукама”. Такав одлучан став су заузели не само „због властитог достојанства” већ због тога како кажу, што нису „хтјели и нису смјели убити у Хрватском народу сваку вјеру у могућност његова судјеловања и извојевања пуне националне слободе и равноправности”.³³⁾

Пресудом у Карађорђеву, уништене су основе за разговоре између Хрвата и Срба, од чијих је односа зависила стабилност Југославије, пошто је већ тада за политички мислеће Србе и Хрвате „било јасно да се у однос између њих уграђује грешка за сто година унапријед. Грешка упоредива само са крвавим догађајима у Скупштини Краљевине Југославије 1928. године. Оба пута демонстрирано је право јачег и употребљена сила у разрешавању спорних питања”.³⁴⁾ Та пресуда, у Хрватској је доживљена као хрватски по-

32) М. Врхунец, нав. дело (22). „Југославију неће разбити”, *Данас*, 8. II 2001, стр. 17. У упутствима које је Тито дао за 21. седницу Председништва СКЈ видело се да је предвиђао да ће седница коначно разрешити југословенску, односно хрватску кризу, али није мислио на одлазак хрватског политичког врха. Исто.

33) М. Трипало, Хрватско прољеће, нав. дело, стр. 191. 21. седница Председништва СКЈ одржана је у Карађорђеву 1-2. XII 1971. Претходно јој је састанак Тита с хрватским руководством у Карађорђеву 30. XI 1971. На њему од 19 руководиоца према сведочењу Трипала, једанаесторо се супротставило Титовим оценама или „бар знатном дијелу тих оцјена” (Дабчевић, Пиркер, Харамџа, Бијелић, Ивић, Копртла, Трипало, Вркић, Блажевић, Јосиповић, Шибл), осморо је подржало „све Титове оцене и даље их заштравало” (Планинц, Врховац, Дороси (Бјелајац), Балтић, Радочевећ, Билић, Драгосавац, Бакарић), тако да на састанку није било „никаког закључка”, чак није ни одлучено да ли ће се предложити Председништву да расправља о ситуацији у Хрватској. Састанак је трајао 20 сати. Тито је „лидерима” повремено давао да читају поверљиве информације о довођењу Чичка (Иван-Звонимир) за проректора-студента о „комитету педесеторице”, о „списку руководиоца за ликвидацију”. Једни су се љутили други одмахивали руком и враћали. Приче које су се „упорно шириле” о физичким обрачунима, рањавању, бацању пепелара у главу и сличне глупости нису биле тачне. Исто, стр. 192-193.

34) Ј. Перовић, Срби и Хрвати (Округли сто „Срби и Хрвати”, Загреб, 20-22. XI 1993.), у Ј. Перовић, *Људи, догађаји и књиге*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2000, стр. 107. Марко Врхунец сведочи да су Дабчевић и Трипало одбили у Карађорђеву закључке Председништва СКЈ и захтевали да се о њима прво расправља у Хрватској и тек потом одлучи, што је Тито уз подршку чланова Извршног бироа одбио, да онај ко не прихвати закључке мора сносити последице, на што је реаговала Дабчевићева: „Друже Тито, пазите шта радите, са нама је читава хрватска радничка класа и хрватски народ”. Тито је мирно погледао у очи и рекао: „Савка, дубоко се вараш”. М. Врхунец, нав. дело, (23): „Друже Тито пазите шта радите”, *Данас*, 9. II 2001, стр. 17. Трипало сведочи да је одмах предлагао Дабчевићки, Пиркеру и Бијелићу да поднесу демонстративно оставке, чему се успротивио Ј. Блажевић а Црвенковски и Кавчић су их молили да то не чине, јер ће и они брзо бити уклоњени. „Ако сруше вас онда смо ми готови”. Пре тога Трипало

раз у српској (генералској) режији. „При том смо мислили (Хрвати – М. Ш.) и на начин уједињења... Начин како је уједињење извршено и што је стара Југославија донијела својим народима, њиховој националној и људској слободи, радило се о реакционарној творевини која се распала код првог озбиљног потреса”.³⁵⁾

Али, и хрватски масовни покрет, реформистички и културни, реваншистички и љевичарски, националистички и демократски, предвођен хрватским комунистима, некад њихов вођ, подстакнут нестрпљењем због економских реформи, био је највећи изазов Југославије после раскида са Стаљином, изазов интегритету земље и једнопартијској власти, изазивајући озбиљан потрес земље. Стога је „нормализовање” Хрватске у појединим деловима земље с одушевљењем дочекано као „спашавање Југославије”, укључив и прогоне стварних или наводних актера „прољећа” која је погодила десетине хиљада људи у свим сферама интелектуалног живота. „Тај процес наликовао је судбини Чехословачке после совјетске интервенције 1968.”,³⁶⁾ остајући хрватском народу као симбол вели-

каже да је против обрачуна био и дио руководства Србије. Трипало, нав. дело, стр. 194. То потврђује и С. Ђукић у разговору с М. Никезићем: „Разуме се да смо били. Нисмо желили да Председник опет дође у положај арбитра...” С. Ђукић, нав. дело, стр. 86. На седници Председништва СКЈ 9. XII 1971. Тито је Трипалу казао: „Што пре морате рашчистити ствари и успоставити јединство. Ко је одговоран за грешке нека напусти функције. Ја том ЦК више не верујем и сумњиво ми је што Савка и други ћуте, уместо да самокритички наступе и иду до краја” М. Врхунец, исто, стр. 17. Док Трипало каже да је Тито затражио да „Савка Дабчевић-Кучар и Перо Пиркер поднесу оставку, јер он нема поверења да ће они спроводити одлуке Председништва СКЈ”. М. Трипало, исто стр. 196, што су ови и учинили на XXIII седници ЦК СК Хрватске (12-13. XII 1971.) као и Мика Трипало на чланство у Председништву СКЈ и Председништву СФРЈ.

- 35) М. Трипало, нав. дело, стр. 193. Трипало износи да је још за време маневра „Слобода” октобра 1971. састављена оптужница против хрватског вођства „генералске креме с Кардељом, Лескошеком и Попитом”, где га је Попит, после његовог добацивања Кардељу да му признаје „приоритет у борби против унитаризма, али да за хрватски народ није најбитније што о међунационалним односима каже уважени друг Кардељ”, него како је о томе становиште његовог вођства, арогантно оптужио за „антипартијску „фракцијску делатност” јер својим методама изазива „једину реалну снагу тј. великосрпски хегемонизам” и да ће хрватско вођство бити одговорно ако он победи, откривши што Кардељ мисли. Стога је, сматра Трипало, на основу разговора с ужим делом хрватског вођства 15. XI 1971. уз помоћ Бакарића, Кардељ „вјероватно предложио Титу смјену хрватског руководства, које својим поступцима изазива најопаснију тенденцију – великосрпску” а затим, због „какве такве равнотеже” обрачуна с либералним делом српског вођства” јер је страховао од „српско-хрватског споразума, чиме би његова улога и улога Словеније као „спасилаца” била умањена и равноправност других република доведена у питање. Исто, стр. 163-170. Сам Тито на ручку, после лова, уочи 21. седнице, обавестио је генерале шта се припрема: „Средињемо прилике у Хрватској, а онда у другим републикама”. С. Ђукић, нав. дело, стр. 89.
- 36) М. Томпсон, *Производња рата: медији у Србији, Хрватској и Босни и Херцеговини*, Free B92, Београд, 2000, стр. 146. У току наредне три године СКХ „напустило је, скинуто с евиденције или искључено око 50.000 чланова”, за неколико месеци смењено је преко 5.000 „привредних и политичких функционера”, укљоњени су носиоци споменице 1941. истакнути научни и културни радници, уметници, новинари. За кривична дела

ких борби, као симбол изгубљене битке, прогона и шутње. Време „шутње” било је време прибирања и јачања за оно што ће касније доћи крајем осамдесетих година, када је закопано семе поново почело да буја тражећи „национално ослобођење”, јер „демонтирање” федерације почетком 70-их за њих је било незадовољавајуће.

Обрачун са хрватским национализмом био је само увод за „успостављање реда” у Југославији, поништавањем либерализације у Србији, повратком догматским одређењима одговорности. Она је почивала и на обавештајним извештајима који су долазили од стране „братског” Совјетског Савеза, где су оцењиване политичке прилике и политичке снаге у Србији и Хрватској. Ти извештаји су вође хрватског „маспока” Савку Дабчевић-Кучар и Мика Трипала, као и лидере српског „либерализма” Марка Никезића и Латинку Перовић, маркирали као људе западне оријентације, и опасност за јединство комунистичког система. За разлику од С. Дабчевићеве, Латинка Перовић у својим књигама овај податак није навела („онај коме треба, то ће да нађе”), али је осврћући се на тај период, наглашавала да су Савка и Трипало у њој и М. Никезићу, видели могуће саговорнике у Србији, у сваком случају људе са којима могу да се споразумеју, јер схватају време, нису оптерећени ратом и револуцијом, и ствари и процесе у земљи схватају као ствар модернизације земље. Сама Перовићева, изузимајући себе из поређења, упоредила је Дабчевићеву и Никезића, свдећи међусобне разлике на ствар личности, два различита темперамента: темперамент једне хиперактивне жене која је себе сматрала Хрватицом и осећала увек потребу да то нагласи, тај темперамент је увек ишао директно и можда био „прејак за политички ангажман” и, Никезићев, који је ишао „тихо, поступно, заобилазно, мирно...” Перовићева је вођама „маспока” или „хрватског прољећа”, замерала њихово сувише ослањање на Тита. Било јој је невероватно да људи њиховог формата, могу гајити илузију да ће употребом Титове харизме, променити однос снага у Југославији и реформисати тадашњу федерацију. Порицала је да је код њих дошло до брисања „разлике између усташа и антифашиста”. Поричући њихово усташтво и сепаратизам, Перовићева, у јавним иступима Трипала и Дабчевићеве тог периода никада није нашла идеју „која значи раскид са Југославијом”.³⁷⁾

Српски либерали одричући се патернализма над Југославијом, што им српски националисти нису никад опростили, били

против народа и државе 1972. и 1973. осуђено је 2.000 лица. М. Трипало, нав. дело, стр. 198.

37) Ј. Перовић, „Темперамент прејак за политику”, *НИН*, 13.08.2009, стр. 56. (приредио Д. Мојовић)

су сагласни са развлашћивањем федерације, али нису одобравали онакав расплет у Карађорђеву, настојањем да избегну утисак српског радовања, да не изазивају националне страсти Хрвата који су се осећали јасно и понижено. Срби су ипак, славили одушевљено Тита као „спасиоца Југославије”, док су лидери српских либерала тачно предвидели, да је обрачун са „маспоком” био само увод у већ склопљени план о „успостављању реда”. Хрватску бол ће „олакшати иста судбина српског руководства”. Тито је две године пре обрачуна са „маспоком”, отписао српске либерале. Пронашавши у Дражи Марковићу³⁸⁾ „трулу даску” Србије, за кога је академик Павле Савић питао, „да ли жели да буде нови Милан Недић у Србији”, Тито је уз поражавајућа самопонижења, спасавања сопствене главе, осећања безвољности и беспомоћности, улагивања, понеку смислену реч и понеку сузу, „личећи на орла међу кокошката”, након четвородневне расправе (почела 9.10.1972.) на политичком активу Србије „једном чудном конгломерату састављеном од различитих закрпа (82 учесника) у који је могао свакако да се удене по вољи организатора”, пресудио већ сломљеним либералима. И 18. октобра 1972. Марко Никезић и Латинка Перовић уз присуство Станета Доланца у Белом Двору, поднели су Титу неопозиве оставке, што је он у ћаскању, мирно и са „жаљењем” прихватио. Отишли су нечујно, без помпе, и не пружајући отпор, знајући да Срби воле кад неко од њих пада. Либерали су били у сукобу с опозицијом (националистичком) и на крају су прогнани као опозиција КП, као непослушна Титова деца. Наступила је општа хајка и утркивање у прочишћавању српских редова од „анархолиберала”. После голооточке трагедије била је то највећа комунистичка чистка у којој је из политичког живота Србије уклоњено око пет хиљада активиста, махом младих и образованих људи, који су били на путу да смене старе генерације.³⁹⁾ Обрачун с либерализмом био је немилосрдан. О Никезићу, који је по мишљењу Д. Марковића, својим „празним филозофирањем нервирао Тита”, био без ауторитета, имао „опасну” интелектуалистичку и технократску оријентацију, и желео да „буде српски Вили Брант”, скоро петнаест година ништа се није знало. Повлачећи се из политике, он се вратио својој младалачкој љубави, вајарству, које је исто тако могло постати његов животни позив.

На другој страни, после краће „шутње” у Хрватској је кроз „духовну обнову” Католичка црква, колико су то објективне мо-

38) Председник Скупштине СР Србије.

39) С. Ђукић, *Политичко гробље*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 114-133. Види: М. Шутовић, „Српски либерали и национализам”, *Одзиви* (Бијело Поље) год. XXXIII, 2005, 127, стр. 134-151.

гућности дозвољавале, „на мала врата” гурала наставак „маспока” другим средствима, у оквиру који су неки назвали „Великом Деветницом”, чији је службени назив: „Тринаест стољећа кршћанства у Хрвата” (1975-1984). Био је то по последицама, засигурно најдалекосежнији пројекат у СР Хрватској, у другој половини ХХ века, који је у поступној градацији, имао неколико међустепеница и засебних врхунаца, тако да је у Националном еухаристијском конгресу у Марији Бистрици, пред око 400.000 људи, доживео 1984, дуго очекивано и једва дочекано „гранд финале”. На тај начин Хрватска Католичка црква геометријском прогресијом је успела и након сламања „маспока” створити ново/стари народни покрет, чији ће дух потрајати све до зрелих 80-их. Он је систематски подгревао идеје о хрватској државности, софистицирано повезујући хрватску повијест из раног средњег века са савременошћу, како би се онда из тога пројектовала хрватска будућност. Током прославе, хрватски католички врх, истицао је аналогије, с положајем Хрватске у СФРЈ. И, тако да је истицањем угрожавања слободе и независности од стране Бизанта (Византије) или Франачког царства, сваком биле јасне алузије на Београд, док је истицање веза Хрвата са Светом Столицом, у било ком столећу, имало функцију истицања чврсте опредељености Хрвата за Рим, за Запад, за западну културу и цивилизацију и, садашњу припадност Хрвата, кругу западних културних нација. То је подизало хрватски идентитет и осећај „повијесног тренутка”, чак и повезивањем са А. Степинчевом започетом прославом „Хрватске свете године”, 1300 обљетнице првих веза Хрвата и римског папе (29. IV 1940) која није затворена, надовезати се на самог Степинца, кога су комунистичке власти у бившој СФРЈ, проскрибовале, направивши од њега мученика, и на тај начин ухватити континуитет, снажно радикализујући читаву причу. Она је имала и те како великог утицаја на суптилна духовна струјања у хрватском католичком становништву, која можда нису била тако видљива на површини, али су јасно указивала на право стање ствари, показујући, дубински гледано, на двије различите Хрватске, јер након Марије Бистрице, Хрватска 1984, није била исто, што и пре. Стога није претерано тврдити, да је Фрањо Туђман, формирањем Хрватске демократске заједнице, заправо преузео већ уходану, готову „инфраструктуру”, коју је годинама стрпљиво стварала и на крају створила хрватска Католичка црква. У томе је можда и повијесно посматрано, највећи значај, деветогодишњег циклуса „Тринаест стољећа кршћанства у Хрвата”.⁴⁰⁾

40) Д. Худелист, „Како је госпа срушила СФРЈ”, *НИН*, 25.09.2008, стр. 84-91.

То недвосмислено баца ново светло на догматску одговорност нивелације српско-хрватске симетрије, за опстанак заједничке државе. „Успостављање реда” у Југославији, обрачуном са хрватским „маспоком” и поништењем српске либерализације, било је краткотрајно, и касније је послужило као крунски аргумент за нове наредбе. Југославију није имао више ко да спашава. Бивши „спасилац” Тито, нарочито, међу Србима демонизиран је као деспот и диктатор, што се у Хрватској прећутно прихватало, али и једни и други отворено или прикривено били су сагласни у највећем броју, да је његов допринос хрватској државности био неоспоран. Његов допринос југословенској државности и даље је остао суштински споран. Са становишта последица распада Југославије, остаје отворена дилема, да ли је он у југословенским стварима поступао више као државник или самодржац? Тешко је поверовати да ће она икада бити до краја затворена, али то не значи да због тога треба одустати од њеног затварања. Напротив, отварање није само изазовно за истраживаче, оно може носити и многа изненађења. Парадокс не робују устаљеним концептима и клишеима. И споразуми Срба и Хрвата, посматрани претежно из парадигме друштвених сукоба, изгледају парадоксално. Претпоставити је, да за будућност Југославије, нису били ништа мање опаснији, од отвореног сукоба.

Milojica Sutovic

ON DOGMATIC RESPONSIBILITY: A BATTLE WITH CROATIAN “MASPOK” AND ABOLISHMENT OF SERBIAN LIBERALIZATION

Summary

In this paper author analyzed the emergence and flow of a mass nationalistic movement of the Croats and abolishment of Serbian liberalization at the end of the sixties and at the beginning of the seventies in the 20 century in former Yugoslavia, as an expression of a dogmatic responsibility in equation (“nivelizacija”) of Croatian-Serbian relations for the survival of the joint state. Symmetry of the battle with Croatian nationalism and Serbian liberalism for the sake of “re-storing the order” in Yugoslavia, later served as a key argument in the turmoil that followed.

Key Words: Yugoslavia, Croatian nationalism, Serbian liberalism, symmetry, dogmatic responsibility

ЛИТЕРАТУРА

- Бакарић, В., *Актуелни проблеми садашње етапе револуције*, Школска књига, Загреб, 1967.
- Бакарић, В., *Друштвене класе, нација и социјализам*, Школска књига, Загреб, 1976.
- Девети конгрес СКЈ*, Комунист, Београд, 1969.
- Ђукић, С., *Слом српских либерала*, Филип Вишњић, Београд, 1990.
- Ђукић, С., *Политичко гробље*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Худелист, Д., „Како је госпа срушила СФРЈ“, *НИН*, 25.09.2008.
- Мамула, Б., *Случај Југославија*, ЦИД, Подгорица, 2000.
- Мишовић, М., *Тамна страна брионске истине*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.
- Морача, П., Биланчић, Д., Стојановић, С., *Историја Савеза комуниста Југославије*, Рад, Београд, 1977.
- Перовић, Л., *Људи, догађаји и књиге*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2000.
- Перовић, Л., „Темперамент прејак за политику“ (приредио Д. Мојовић), *НИН*, 13.08.2009.
- Плетерски, Ј. и др., *Историја Савеза комуниста Југославије*, Комунист, Народна књига, Рад, Београд, 1985.
- Schöphlin, G., „Croatian Nationalism“, *Survey*, Vol. XIX, 1973, 1.
- Смит, Д. А., *Национални идентитет*, Библиотека XX век, Београд, 1998.
- Шутовић, М., „Српски либерали и национализам“, *Одзиви* (Бијело Поље). Год. XXXIII, 2005, 127, стр. 134-151.
- Тито, Ј. Б., *Југословенска револуција и социјализам*, Други свезак, Глобус, Загреб, 1982.
- Томпсон, М., *Производња рата: медији у Србији, Хрватској и Босни и Херцеговини*, Free B92, Београд, 2000.
- Тошић, Д., *Стварност против заблуда*, Нова 122, Београд, 1997.
- Трипало, М., *Хрватско прољеће*, Глобус, Загреб, 1990.
- Жилијар, Ж., *Фашизам који надире*, Радио B92, Београд, 1999.

